

ΕΙΔΙΚΟ ΑΡΘΡΟ SPECIAL ARTICLE

Η διαμόρφωση των πολιτικών υγείας για το δημογραφικό ζήτημα στην Ελλάδα

Στη χώρα μας οι άνθρωποι ζουν περισσότερα χρόνια, ενώ παράλληλα αποκτούν ολοένα και λιγότερα παιδιά. Αυτές οι δύο διακριτές δημογραφικές τάσεις φέρουν ως αποτέλεσμα τη γήρανση του πληθυσμού, μείζον ζήτημα δημόσιας υγείας. Παράλληλα, ένα σημαντικό ποσοστό του παραγωγικού δυναμικού της Ελλάδας συνεχίζει να μεταναστεύει, προκαλώντας δυσάρεστες επιπτώσεις στην οικονομία και στην κοινωνία. Επί πλέον, η οικονομική κατάσταση της χώρας παραμένει ασταθής. Συνεπώς, δεν καθίσταται ελκυστική για να προσεγγίσει μετανάστες, κάτι που επιδεινώνει το δημογραφικό θέμα. Οι κυβερνήσεις επέδειξαν αδράνεια και έλλειψη ουσιαστικής βούλησης για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος, καθώς δεν επωφελούνται άμεσα από τις νομοθετικές ρυθμίσεις. Αυτό συμβαίνει γιατί το αποτύπωμά τους διαφαίνεται σε ορίζοντα δεκαετιών, με αποτέλεσμα να μην κεφαλαιοποιούν τις πολιτικές τους. Η οικονομική συνιστώσα αποτέλεσε το άλλοθι ελλিপών και αναποτελεσματικών σχεδιασμών. Παρ' ότι το δημογραφικό πρόβλημα εξελίσσεται βραδέως, συνιστά σοβαρό θέμα δημόσιας υγείας, το οποίο χρήζει άμεσης παρέμβασης. Ο στρατηγικός σχεδιασμός, η εφαρμογή των κατάλληλων πολιτικών και οι βέλτιστες πρακτικές για την αντιστροφή του αρνητικού φυσικού και μεταναστευτικού ισοζυγίου είναι υψίστης σημασίας.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το δημογραφικό πρόβλημα είναι διαχρονικό και αποκτά ανησυχητικές διαστάσεις. Είναι από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι περισσότερες οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες, ανάμεσά τους και η Ελλάδα.¹ Τα γεγονότα τα οποία καθορίζουν τον πληθυσμό μιας χώρας είναι η γέννηση, ο θάνατος και η μετακίνηση του πληθυσμού. Το δημογραφικό θέμα είναι η αλλαγή της ηλικιακής σύνθεσης του πληθυσμού μιας χώρας, λόγω της γήρανσης του πληθυσμού. Η υγεία και η υγειονομική περίθαλψη είναι δύο τομείς στους οποίους η πληθυσμιακή γήρανση επιδρά άμεσα.² Το δημογραφικό ζήτημα εξαρτάται από το φυσικό ισοζύγιο, δηλαδή τη διαφορά μεταξύ θανάτων και γεννήσεων, καθώς και το μεταναστευτικό ισοζύγιο, δηλαδή τη διαφορά μεταξύ μεταναστευτικών εκροών και εισροών.³

2. ΤΑ ΚΑΤΑΓΕΓΡΑΜΜΕΝΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΑΝΑΚΥΠΤΕΙ ΤΟ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

2.1. Το φυσικό ισοζύγιο

Σύμφωνα με την Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής,⁴ το προσδόκιμο ζωής για την Ελλάδα το 2020 ήταν κατά μισό έτος περίπου υψηλότερο από τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Ειδικότερα, ήταν 78,6 έτη για τους άνδρες και 83,7 έτη για τις γυναίκες. Παράλληλα, οι αναπαραγωγικές συμπεριφορές αλλάζουν, με τις γεννήσεις να συρρικνώνονται σταθερά. Αυτές οι δύο διακριτές δημογραφικές τάσεις φέρουν ως αποτέλεσμα τη γήρανση του πληθυσμού.

Οι πληθυσμιακές μεταβολές που σημειώθηκαν στη χώρα τις δεκαετίες 2000 και 2010 συγκεντρώθηκαν και καταγράφηκαν από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ).^{5,6} Τα στοιχεία είναι δυσοίωνα για το σύνολο του πληθυσμού. Συ-

ΑΡΧΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ 2025, 42(4):560-564
ARCHIVES OF HELLENIC MEDICINE 2025, 42(4):560-564

Β. Γαρδίκου,^{1,2}
Α. Μπαρμπούνη,¹
Α. Λάγιου,¹
Τ. Κρεμαστινού,³
Δ. Λάγγας¹

¹Τμήμα Δημόσιας και Κοινοτικής Υγείας,
Σχολή Δημόσιας Υγείας, Πανεπιστήμιο
Δυτικής Αττικής, Αθήνα

²Διεύθυνση Διαρκών Επιτροπών,
Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα

³Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας, Αθήνα

The shaping of health policies on
the demographic issue in Greece

Abstract at the end of the article

Λέξεις ευρετηρίου

Γήρανση
Δημογραφικό πρόβλημα
Δημόσια υγεία
Μετανάστευση
Υπογεννητικότητα

Υποβλήθηκε 16.4.2024
Εγκρίθηκε 10.5.2024

γκεκριμένα, ο μόνιμος πληθυσμός κατά την απογραφή του 2011 ήταν 10.816.286 άτομα, ενώ κατά την απογραφή του 2021 μειώθηκε κατά 333.799 άτομα, καθώς καταγράφηκαν 10.482.487 άτομα. Η μείωση του πληθυσμού παρατηρείται και στα δύο φύλα (πίνακες 1, 2).

Εξ ίσου δυσάρεστη δημογραφική εικόνα παρατηρήθηκε και στους δημογραφικούς δείκτες των ετών 2009, 2015 και 2021 που κατέγραψε η ΕΛΣΤΑΤ.^{7,8} Στους εν λόγω δείκτες διαπιστώνεται αύξηση του δείκτη γήρανσης, του δείκτη ολικής γονιμότητας, καθώς και της μέσης ηλικίας της μητέρας κατά τη γέννηση (πίν. 3). Το φυσικό ισοζύγιο (σχέση μεταξύ γεννήσεων και θανάτων) κατά τα έτη 2010, 2014, 2018 και 2021, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ,⁷ επιβεβαιώνει το έλλειμμα των γεννήσεων και καταδεικνύει τον κίνδυνο για τη μεταβολή της ηλικιακής δομής του πληθυσμού στο μέλλον (πίν. 4).

Πίνακας 1. Μόνιμος πληθυσμός κατά φύλο και ομάδες ηλικιών, 2011.

Ομάδες ηλικιών (έτη)	Μόνιμος πληθυσμός 2011		
	Σύνολο	Άρρενες	Θήλειες
Σύνολο	10.816.286	5.303.223	5.513.063
0–9	1.049.839	537.220	512.619
10–19	1.072.705	552.173	520.533
20–29	1.350.868	596.744	654.124
30–39	1.635.304	827.542	807.762
40–49	1.581.095	781.112	799.983
50–59	1.391.854	677.018	714.836
60–69	1.134.045	543.421	590.624
70–79	1.017.242	456.247	560.995
80+	583.334	231.746	351.588

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Πίνακας 2. Μόνιμος πληθυσμός κατά φύλο και ομάδες ηλικιών, 2021.

Ομάδες ηλικιών (έτη)	Μόνιμος πληθυσμός 2021		
	Σύνολο	Άρρενες	Θήλειες
Σύνολο	10.482.487	5.125.977	5.356.510
0–9	878.491	451.492	426.999
10–19	1.068.216	551.148	517.068
20–29	1.053.304	546.929	506.375
30–39	1.256.393	633.913	622.480
40–49	1.596.028	797.720	798.308
50–59	1.543.340	753.596	789.744
60–69	1.324.635	630.150	694.485
70–79	996.037	455.938	540.099
80+	766.043	305.091	460.952

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Πίνακας 3. Δημογραφικοί δείκτες των ετών 2009, 2015, 2021.

	2009	2015	2021
Δείκτης γήρανσης	129	138,3	166,8
Μέση ηλικία της μητέρας κατά τη γέννηση	30,3	30,9	32
Δείκτης ολικής γονιμότητας	1,5	1,3	1,5

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Πίνακας 4. Γεννήσεις-θάνατοι τα έτη 2010, 2014, 2018, 2021.

	2010	2014	2018	2021
Γεννήσεις	114.766	92.148	86.440	85.346
Θάνατοι	109.084	113.740	120.296	143.919
Διαφορά	5.682	-17.660	-33.856	-58.573

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

2.2. Το μεταναστευτικό ισοζύγιο

Η Ελλάδα ήταν παραδοσιακή χώρα εξόδου μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970. Από το 1990 μεταβάλλεται σε χώρα εισόδου, και το επιβεβαιώνουν τα δεδομένα των απογραφών.⁹ Στην απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ το 2001 παρατηρείται αύξηση της εσωτερικής μετανάστευσης. Η οικονομική κρίση τη δεκαετία του 2010 άλλαξε εκ νέου τη φορά των μεταναστευτικών ροών και το ισοζύγιο εισόδων και εξόδων έγινε εκ νέου αρνητικό. Το 2015 η είσοδος οικονομικών μεταναστών και προσφύγων αλλάζει το πρόσημο του μεταναστευτικού ισοζυγίου στη χώρα. Η ίδια κατάσταση επικρατεί και τα επόμενα έτη. Παράλληλα γίνονται πολιτικές ενέργειες για τον επαναπατρισμό των Ελλήνων που μετανάστευσαν τα περασμένα έτη, όπως η έκδοση κανονιστικών αποφάσεων οι οποίες ρυθμίζουν φορολογικές ελαφρύνσεις.¹⁰

3. Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Για να αναδειχθεί η διαχρονικότητα του δημογραφικού ζητήματος της Ελλάδας και κυρίως να υπογραμμιστούν οι ενέργειες που συντελέστηκαν, ανατρέξαμε στα Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλής των Ελλήνων. Η ιστορία του δημογραφικού προβλήματος στο ελληνικό Κοινοβούλιο συζητήθηκε πρώτη φορά με ερώτηση του βουλευτή Μ. Δρεττάκη το 1979. Έκτοτε, παρήλθε μια δεκαετία χωρίς να υπάρξει κάποια ενέργεια επί του θέματος. Την κοινοβουλευτική περίοδο 1990–1993, με πρωτοβουλία του βουλευτή της αξιωματικής αντιπολίτευσης, Π. Κρητικού, κατατέθηκε η πρόταση νόμου «Κίνητρα για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος της χώρας» και συζητήθηκε στην Επιτροπή Κοινωνικών Υποθέσεων της Βουλής. Παρατίθεται

απόσπασμα από τα πρακτικά κατά τη διάρκεια της συνεδρίασης της Διαρκούς Επιτροπής Κοινωνικών Υποθέσεων στις 29.10.1991. Π. Κρητικός, βουλευτής: «Είναι γεγονός ότι στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια φθίνουσα πληθυσμιακή μεταβολή, που χρόνο με τον χρόνο γίνεται ανησυχητική, συνέπεια της μείωσης των γεννήσεων και της ταυτόχρονης γήρανσης του πληθυσμού μας. Ταυτόχρονα, έχουμε μια πληθυσμιακή απίσχναση της υπαίθρου και ιδιαίτερα των παραμεθόριων περιοχών, η οποία οφείλεται όχι μόνο στη μείωση των γεννήσεων, αλλά και στην εσωτερική μετανάστευση των νέων ηλικιών προς τα αστικά κέντρα σε αναζήτηση καλύτερης τύχης.» [...] «Καμιά οικονομική θυσία και καμιά προσφορά για την προώθηση αυτού του μεγάλου έργου δεν θα πάει επί αδίκω, γιατί είναι εθνική προσφορά».¹¹

Ο Π. Κρητικός, αφού ανέπτυξε τους λόγους για τους οποίους υφίστατο το δημογραφικό πρόβλημα, πρότεινε να λάβει η κυβέρνηση θεσμοθετημένα και οργανωμένα μέτρα με προοπτική την αύξηση του πληθυσμού και να δοθούν κίνητρα τα οποία θα ενθάρρυναν τους Έλληνες στην τεκνοποιία. Η πρόταση νόμου περιλάμβανε και τη δημιουργία Εθνικού Κέντρου Δημογραφικών Μελετών, το οποίο στόχευε στη μελέτη και στην έρευνα του δημογραφικού προβλήματος, στην αναζήτηση και στη σύγκριση στοιχείων με άλλες χώρες, καθώς και στη διοργάνωση επιμορφωτικών και ενημερωτικών σεμιναρίων σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Η πρόταση καταψηφίστηκε με την αιτιολόγηση ότι διαπιστώθηκαν ελλείψεις. Επί πλέον, υποστηρίχθηκε από τα μέλη της κυβέρνησης ότι «η δημιουργία ενός Εθνικού Κέντρου Δημογραφικών Μελετών δεν θα ήταν ωφέλιμη ή αποτελεσματική, παρά μόνο θα κολάκευε κάποιες ειδικότητες επιστημόνων που θα εμπλέκονταν».¹²

Ο τότε Υπουργός Υγείας Γ. Σούρλας δήλωσε αναρμόδιο το Υπουργείο Υγείας για τη συγκεκριμένη πρόταση νόμου, καθ' ότι εμπλέκεται ιδιαίτερα το Υπουργείο Οικονομικών. Ο Υπουργός απέρριψε τη δημιουργία Εθνικού Κέντρου Δημογραφικών Μελετών. Εν τούτοις, αντιπρότεινε τη σύσταση μιας Διακομματικής Συμβουλευτικής Επιτροπής αρμόδιας για τα ζητήματα του δημογραφικού, η οποία θα ενημέρωνε το σώμα των βουλευτών. Η πρόταση έγινε ομόφωνα αποδεκτή και το επόμενο διάστημα συστάθηκε η επιτροπή.

Ένα έτος μετά την απορριπτική πρόταση νόμου «Κίνητρα για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος της χώρας», το δημογραφικό θέμα απασχόλησε ξανά την Επιτροπή Κοινωνικών Υποθέσεων και το Υπουργείο Υγείας, καθώς στις 4.11.1992 κατατέθηκε και συζητήθηκε η πρόταση νόμου με θέμα «Περί συστάσεων Εθνικού Κέντρου Δημογραφικών Μελετών»,¹³ αυτή τη φορά από τη βουλευτή

του κυβερνώντος κόμματος Κ. Κανελλοπούλου. Όμοια τύχη είχε και η συγκεκριμένη πρόταση νόμου, αφού απορρίφθηκε, καθ' ότι οι εκπρόσωποι των κοινοβουλευτικών ομάδων έκριναν ότι έπρεπε να περιμένουν τα αποτελέσματα και το πόρισμα της Διακομματικής Συμβουλευτικής Επιτροπής ώστε να ενσωματωθούν στην πρόταση.

Το ομόφωνο πόρισμα της Διακομματικής Συμβουλευτικής Επιτροπής δημοσιεύτηκε λίγους μήνες αργότερα και μεταξύ των άλλων συνιστούσε για την επίλυση του προβλήματος την ενίσχυση της θέσης της γυναίκας στην κοινωνία, την προστασία της μητέρας και του παιδιού, την ενίσχυση της εκπαίδευσης, τη μέριμνα για τα ζευγάρια που επιθυμούν να τεκνοποιήσουν, την ενίσχυση της στεγαστικής και της επιδοματικής πολιτικής και την ίδρυση ερευνητικού ινστιτούτου για την παρακολούθηση του θέματος. Ωστόσο, ουδέποτε εφαρμόστηκαν τα πορίσματα της επιτροπής, με το επιχείρημα ότι υπήρξε αλλαγή της κυβέρνησης 8 μήνες μετά. Η ίδια εικόνα παραλυτικής απραξίας επικράτησε και τα επόμενα έτη.

Τον Οκτώβριο του 2000 ο βουλευτής Π. Κρητικός έφερε εκ νέου το θέμα στη Βουλή, με την εισήγηση της πρότασης νόμου «Κίνητρα για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος της χώρας».¹⁴ Ο βουλευτής κατά την ομιλία του ανέφερε: «Θα έπρεπε να είναι περισσότερα μέλη της Κυβέρνησης παρόντα γι' αυτό το τόσο σημαντικό θέμα, το οποίο συζητούμε και το οποίο απασχολεί τον λαό μας, τον τόπο μας εδώ και 50 χρόνια και δεν έχουμε εμβαθύνει στη σημασία του, δεν έχουμε εμβαθύνει στο ενδιαφέρον και στις επιπτώσεις που έχει σ' ό,τι αφορά στην πορεία του Ελληνισμού από πληθυσμιακής πλευράς, από πλευράς αναπτύξεως και από πλευράς προόδου. Διότι αν δεν έχουμε ανανέωση του πληθυσμού δεν μπορεί να έχουμε πρόοδο, δεν μπορεί να έχουμε ανάπτυξη, δεν μπορεί να έχουμε προοπτική».

Κατά την ομιλία του ο τότε Υφυπουργός Υγείας και Πρόνοιας Δ. Θάνος υπερτόνισε την ανάγκη λήψης μέτρων για την άμβλυνση του προβλήματος και ανέπτυξε τα αίτια που οδήγησαν στις δημογραφικές μεταβολές. Ωστόσο, καταψήφισε την πρόταση νόμου επειδή θεώρησε ότι προτείνει αποσπασματικές λύσεις και δεν προσεγγίζει σφαιρικά το ζήτημα. Να σημειωθεί ότι ο Π. Κρητικός, ο οποίος εισήχθηκε την πρόταση, ήταν βουλευτής του κυβερνώντος κόμματος. Παρ' όλα αυτά η πρόταση απορρίφθηκε.¹⁵

Οι δημογραφικές μεταβολές παρέμειναν το ίδιο ανησυχητικές και τα επόμενα έτη. Ωστόσο, η κυβερνητική ανυπαρξία ενιαίας εθνικής δημογραφικής πολιτικής καθιστούσε τις προβλέψεις περισσότερο δυσοίωνες. Τον Απρίλιο του 2017, η Φ. Γεννηματά, βουλευτής της αντιπολίτευσης, πρότεινε τη σύσταση Διακομματικής Κοινοβουλευτικής

Επιτροπής «Για το δημογραφικό». Με ομόφωνη απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής συγκροτήθηκε η Επιτροπή και τον Δεκέμβριο του 2018 η Επιτροπή κατέθεσε την Έκθεσή της στην Ολομέλεια της Βουλής.

Το πόρισμα της Έκθεσης¹⁵ αφορούσε στους τομείς που έπρεπε να στοχεύσει η πολιτεία για την αντιμετώπιση και την επίλυση των δημογραφικών μεταβολών. Οι πολιτικές συλλογούσαν τη στήριξη της γονιμότητας, την επιδοματική πολιτική, τα φορολογικά κίνητρα στα νέα ζευγάρια, την υγιή γήρανση, τα μέτρα κοινωνικής ένταξης των μεταναστών και την παράλληλη ανάσχεση της φυγής των νέων. Καμιά ενέργεια ωστόσο δεν επακολούθησε από τότε.

Το 2023, τα αποτελέσματα των δημογραφικών μεταβολών⁶ προβλημάτισαν την κυβέρνηση, καθώς το ζήτημα έθετε σε κίνδυνο την αναπτυξιακή προοπτική και την κοινωνική συνοχή της χώρας. Για τον λόγο αυτόν συστάθηκε το Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας, με σκοπό την ενίσχυση της γονιμότητας, τη στήριξη της οικογένειας και την αύξηση της γυναικείας εργασίας.¹⁶

4. ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η χαμηλή γεννητικότητα σε συνδυασμό με τη γήρανση του πληθυσμού συνιστούν σοβαρό θέμα για την Ελλάδα, το οποίο αν δεν αντιμετωπιστεί έγκαιρα θα επιφέρει δυσά-

ρεστες συνέπειες στην πληθυσμιακή σύνθεση της χώρας. Πρωταρχικός στόχος πρέπει να είναι η αντιμετώπιση της υπογεννητικότητας και παράλληλα να υπάρξει μέριμνα για υγιή γήρανση του πληθυσμού, ώστε να αντιμετωπιστεί ως η απάντηση στη δημογραφική γήρανση, αναδεικνύοντας την αξία των ηλικιωμένων στην κοινωνία και επαναπροσδιορίζοντας τον ρόλο τους.

Για την αντιστροφή του μεταναστευτικού ισοζυγίου από αρνητικό σε θετικό είναι υψίστης σημασίας να εφαρμοστεί ο κατάλληλος στρατηγικός σχεδιασμός και η υιοθέτηση βέλτιστων πρακτικών άλλων χωρών, με στόχο την επίτευξη του επαναπατρισμού των νέων που εγκατέλειψαν την Ελλάδα και την προσέλκυση ανθρώπινου δυναμικού προερχόμενου από διαφορετικές χώρες.

Η εξέλιξη του δημογραφικού ζητήματος γίνεται σταδιακά. Οι κυβερνήσεις επέδειξαν αδράνεια και έλλειψη ουσιαστικής βούλησης για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος, καθώς δεν επωφελούνται άμεσα από τις νομοθετικές ρυθμίσεις. Αυτό συμβαίνει γιατί το αποτύπωμά τους διαφαίνεται σε ορίζοντα δεκαετιών, με αποτέλεσμα να μην κεφαλαιοποιούν τις πολιτικές τους. Η οικονομική συνιστώσα αποτέλεσε το άλλοθι ελλιών και αναποτελεσματικών σχεδιασμών. Παρ' ότι το δημογραφικό πρόβλημα εξελίσσεται βραδέως, συνιστά σοβαρό θέμα δημόσιας υγείας, το οποίο χρήζει άμεσης παρέμβασης.

ABSTRACT

The shaping of health policies on the demographic issue in Greece

V. GARDIKOU,^{1,2} A. BARBOUNI,¹ A. LAGIOU,¹ T. KREMASTINOY,³ D. LAGGAS¹

¹Department of Public and Community Health, School of Public Health, University of West Attica, Athens,

²Directorate for Standing Committees, Hellenic Parliament, Athens,

³National School of Public Health, Athens, Greece

Archives of Hellenic Medicine 2025, 42(4):560–564

In our country, people are living longer and having fewer and fewer children. These two distinct demographic trends result in an aging population, a major public health issue. At the same time, a significant proportion of Greece's productive potential continues to migrate, causing unpleasant consequences for the economy and society. In addition, the economic situation of the country remains unstable, making it unattractive to immigrants, which exacerbates the demographic issue. Governments have shown inertia and a lack of real will to address the demographic problem, as they do not benefit directly from the legislation. This is because their impact can be seen over a decades-long horizon, and as a result, they do not capitalize on their policies. The economic component has been used as an alibi for incomplete and ineffective planning. Although the demographic problem is evolving slowly, it is a serious public health issue that requires immediate intervention. Strategic planning, the implementation of appropriate policies, and the adoption of best practices to reverse the negative natural and migratory balance are of paramount importance.

Key words: Aging, Demographics, Migration, Public health, Under-aging

Βιβλιογραφία

1. διαΝΕΟσις. Το δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδας: Μια έρευνα. διαΝΕΟσις, Αθήνα, 2016. Διαθέσιμο στο: https://www.dianesis.org/2016/09/greece_demographic_crisis/
2. ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ. Δημογραφικό πρόβλημα στην Ελλάδα: Προκλήσεις και προτάσεις πολιτικής. IOBE, Αθήνα, 2022:17–20
3. ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ. Δημογραφικό πρόβλημα στην Ελλάδα: Προκλήσεις και προτάσεις πολιτικής – «Δημογραφικό πρόβλημα»: Βασικές έννοιες και προκλήσεις. IOBE, Αθήνα, 2022:17
4. ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT/ EUROPEAN OBSERVATORY ON HEALTH SYSTEMS AND POLICIES. State of health in the EU: Greece – country health profile 2021. OECD Publishing, Paris, 2021. Available at: https://health.ec.europa.eu/document/download/9e26cd4a-6038-4a51-86a9-6fb-c56bf6a57_en
5. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΗ. Απογραφή πληθυσμού-κατοικιών 2011. ΕΛΣΤΑΤ, Αθήνα, 2011. Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/2011-census-pop-hous>
6. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΗ. Αποτελέσματα απογραφής πληθυσμού-κατοικιών 2021. ΕΛΣΤΑΤ, Αθήνα, 2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/2021-census-pop-hous-results>
7. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΗ. Η Ελλάς με αριθμούς. ΕΛΣΤΑΤ, Αθήνα, 2015. Διαθέσιμο στο: https://www.statistics.gr/documents/20181/300673/GreeceInFigures_2015Q3_GR.pdf/e0897735-44e7-4d40-aff5-79f14317f7e2
8. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΗ. Ελλάς με αριθμούς: Οκτώβριος–Δεκέμβριος 2023. ΕΛΣΤΑΤ, Αθήνα, 2023. Διαθέσιμο στο: https://www.statistics.gr/documents/20181/18074233/GreeceInFigures_2023Q4_GR.pdf/816ff9de-4b4d-a0ca-3c8d-4d1796a3e635
9. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΗ. Οικονομικά χαρακτηριστικά/1991. ΕΛΣΤΑΤ, Αθήνα, 1991. Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SAM04/1991>
10. ΝΟΜΟΣ 4646/2019. Φορολογική μεταρρύθμιση με αναπτυξιακή διάσταση για την Ελλάδα του αύριο. ΦΕΚ 201/Α/12.12.2019
11. ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ. Πρακτικά Διαρκούς Επιτροπής Κοινωνικών Υποθέσεων, Περίοδος Ζ΄, Σύνοδος Β΄, 1991:745–799: Πρόταση νόμου «Κίνητρα για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος της χώρας». Αθήνα, 1991
12. ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ. Πρακτικά Διαρκούς Επιτροπής Κοινωνικών Υποθέσεων, Περίοδος Ζ΄, Σύνοδος Β΄, 1991:762–763: Πρόταση νόμου «Κίνητρα για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος της χώρας». Αθήνα, 1991
13. ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ. Πρακτικά Διαρκούς Επιτροπής Κοινωνικών Υποθέσεων, Περίοδος Ζ΄, Σύνοδος Γ΄, 1992:1783–1787: Πρόταση νόμου «Περί συστάσεων Εθνικού Κέντρου Δημογραφικών Μελετών». Αθήνα, 1992
14. ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ. Πρακτικά Βουλής, Σύνοδος Α΄, Συνεδρίαση ΜΑ΄, Επιτροπή Κοινωνικών Υποθέσεων. Πρόταση νόμου «Κίνητρα για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος της χώρας». Αθήνα, 2000
15. ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ. Έκθεση της Διακομματικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής: Για το δημογραφικό. Περίοδος ΙΖ΄, Σύνοδος Δ΄, Αθήνα, 2018. Διαθέσιμο στο: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/510129c4-d278-40e7-8009-e77fc230adef/%CE%95%CE%9A%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%94%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%9F%CE%9C%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%97%CE%A3%20%CE%9A%CE%9F%CE%99%CE%9D%CE%9F%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%95%CE%A5%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%97%CE%A3%20%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%A4%CE%A1%CE%9F%CE%A0%CE%97%CE%A3%20%CE%93%CE%99%CE%91%20%CE%A4%CE%9F%20%CE%94%CE%97%CE%9C%CE%9F%CE%93%CE%A1%CE%91%CE%A6%CE%99%CE%9A%CE%9F.pdf>
16. ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ 77/2023. Σύσταση Υπουργείου και μετονομασία Γενικών και Ειδικών Γραμματειών – Μεταφορά αρμοδιοτήτων, υπηρεσιακών μονάδων, θέσεων προσωπικού και εποπτευόμενων φορέων. ΦΕΚ 130/Α/27.6.2023

Corresponding author:

V. Gardikou, 196 Alexandras Ave., 115 21 Athens, Greece
e-mail: vgardikou@uniwa.gr